

2021 Г.

СВЕТОВЕН МОНИТОРИНГОВ ДОКЛАД ОТНОСНО ОБРАЗОВАНИЕТО

ЦЕНТРАЛНА И ИЗТОЧНА ЕВРОПА,
КАВКАЗ И ЦЕНТРАЛНА АЗИЯ

Приобщаване и образование: ВСИЧКИ ОЗНАЧАВА ВСИЧКИ

РЕЗЮМЕ

Приобщаването в сферата на образованието е ангажимент, заложен в Цел за устойчиво развитие (ЦУР) 4, представлява процес, състоящ се от действия, чрез които се приема многообразието и се изгражда чувство за принадлежност, които почиват върху представата, че всеки човек е ценен и има своя потенциал. Необходимо е образователните системи да могат да посрещат всички потребности на учащите и да възприемат многообразието сред тях като ресурс, а не като проблем. Предоставянето на висококачествено приобщаващо образование е свързано със социалното приобщаване.

Ключови послания

Централна и Източна Европа, Кавказ и Централна Азия бележат напредък във възприемането на подход към приобщаващото образование, основан на правата.

- През последните 20 години процентът на обхванатите от образователната система, който така или иначе е сред най-високите в света, се увеличава бързо. Процентът на необхванатите спадна наполовина.
- Две трети от образователните системи са възприели определение за приобщаване, което обхваща множество маргинализирани групи.
- Държавите постепенно спират да ползват медицинския модел. Процентът на децата с увреждания в специалните училища е спаднал от 78 % през 2005/06 г. на 53 % през 2015/16 г. Процентът на децата в домовете за настаняване е спаднал с 30 % за същия период.
- Училищата разширяват обхвата на системите си за подкрепа и подобряват тяхната гъвкавост. От прегледаните 30 образователни системи 23 предлагат услуги за консултиране и менторство, 22 — образователна подкрепа, а 21 — подкрепа от специалист или терапевт.

Преходът към един приобщаващ модел обаче съвсем не е приключил.

- Много от държавите в региона тепърва ще се отърсват от унаследената практика на разделяне на учащите, която преди погрешно бе считана за ефикасно решение. В общ план една трета от учениците със специални потребности в Централна и Източна Европа продължават да посещават специални училища.
- В Грузия, Киргизстан и Монголия делът на младежите с увреждания, които не са обхванати от образователната система, е два пъти по-голям от този на обхванатите.
- В половината от тридесетте образователни системи приемът в училище зависи от оценка на здравната и психическа пригодност и от други процедури за подбор.
- Това, което се счита за приобщаваща педагогика, в действителност може да се окаже акцентирание върху уврежданията по медицински съображения. В Беларус в приобщаващите занятия се използват две програми, стандартна — за нуждите на общото образование, и друга — за нуждите на специалното. Съвместните занятия обхващат малък брой предмети.

- Едва половината учители в региона се чувстват подготвени да преподават на деца с различни способности, а една трета — в многокултурна среда. Застаряването на педагогическия персонал прави необходимостта от подготовка по-належаща.
- Необходимо е учениците и родителите да бъдат ангажирани по-често. Единствено в Република Молдова се посочва, че учениците биват включвани в разработването на учебната програма. Позицията на учениците рядко бива отразена при разработването на политики.

Продължават да са налице други форми на разделение и дискриминация, което възпрепятства приобщаването.

- Около 60 % от младежите от ромски, ашкалски и египетски произход на Балканите не продължават образованието си в гимназиален етап. Освен това непропорционално висок дял от членовете на тези общности биват диагностицирани с умствени увреждания. През 2018 г. 42 % от посещаващите специални училища в Словакия са от ромски произход.
- В Монголия 94 % от най-заможните и едва 37 % от най-бедните завършват средното си образование.
- Турция — държавата, приела най-голям брой бежанци, е включила повече от 600 000 сирийци в държавната си образователна система, но 37 % от сирийските бежанци все още не са обхванати.
- В 22 от 30-те образователни системи са налице отделни училища или класове за езиковите малцинства. Това паралелно предоставяне на образователни услуги често възпрепятства приобщаването.
- Равенството между половете в образованието се превърна в изключително спорна тема. В няколко държави традиционните представи относно половете затвърждават стереотипите, свързани с тях.
- Едва 7 от 23-те държави разполагат с политики или планове за действие, в които изрично са предвидени мерки или забрани срещу тормоза в училище въз основа на сексуална ориентация и полова идентичност.
- В хода на пандемията от COVID-19 в 76 % от 23-те държави е предоставена подкрепа на учащи с увреждания (напр. жестомимичен език при обучение в електронна среда), а в 52 % — достъп до гъвкави обучителни платформи, позволяващи на учащия да определя темпото си на работа.
- Подкрепата за достъп до инфраструктура в отдалечените райони е по-малка (43 %). Същото важи и за учебните материали, разработени за ползващите малцинствени езици, и за допълнителната подкрепа, предоставена на бедни домакинства (38 %).

Препоръки

Тъй като регионът навлиза в последното десетилетие, в което могат да се предприемат действия за постигане на ЦУР 4, следните 10 препоръки са съобразени с дълбоко вкоренените причини за пречките и с възможностите, наред с широките набор от въпроси, свързани с приобщаването.

1 **Разширена представа за приобщаващо образование: То следва да обхваща всички учаци, а всички означава всички.**

Приобщаващото образование следва да обхваща всички учаци. В по-голямата част от образователните системи в региона са възприети определения за приобщаването, които обхващат множество маргинализирани групи, а не единствено учащите със специални образователни потребности или с увреждания. Въпреки това дори на този по-широк обхват следва да се гледа просто като на стъпка към преминаване отвъд всякакви определения, включващи категории, групи или конкретни учаци. Ясната терминология на всички равнища на изпълнение ще бъде от основно значение.

2 **Учениците трябва да са в основата на процеса: Приобщаването не е просто резултат, а преди всичко процес и преживяване.**

Възможно е учениците да смятат, че тяхната общност не е представена или е обект на стереотипи в учебните материали. При все това те не биват включвани в разработването на програмите. Ако изключим наличието на ученически съвети в някои държави, малко са доказателствата, че се зачита мнението на учениците и че се предприемат съответните действия. Позицията на всеки следва да се вземе предвид в хода на работата по предоставяне на качествено образование. Правото на добро физическо и психическо здраве, на щастие, безопасност и връзка с околните е също толкова важно, колкото правото на обучение. Положителната среда в класната стая, при която учителите признават и подкрепят усилията на учениците, е от съществено значение. Чувството за принадлежност към училището и групата от връстници е жизненоважно, особено за уязвимите деца, които са по-заstraшени от изолация.

3 **Провеждайте пълноценни консултации с общностите и родителите: приобщаването не може да се налага от позицията на силата.**

Една от основните пречки пред приобщаването в сферата на образованието е липсата на увереност, че то е възможно и желателно. Сред родителите, настойниците, семействата и общностите е възможно да битуват дискриминативни представи относно пола, уврежданията, етносите и религиите, които да възпрепятстват или да обезсилват усилията за въвеждане на реформи с цел приобщаващо образование. От своя страна, родителите на деца от уязвимите групи е възможно да решат децата им да не посещават общообразователни училища, тъй като смятат, че те не отговарят на потребностите на децата им. Държавните структури следва да предоставят на родителите и общностите платформи, от които да заявят предпочитанията си в хода на разработването на политики. Необходимо е да се даде глас на родителите при взимането на решения, основани на медицински и психологически оценки. Следва да се предоставят приобщаващи алтернативи.

4 **Осигурете възможност на заинтересованите неправителствени организации да посочват проблемите и да допълнят пропуските: направете така, че и те да работят за същата цел – приобщаване.**

Със своята дейност организираното гражданско общество има основна роля като застъпник за правото на приобщаващо образование и негов защитник. Кампаниите за повишаване на осведомеността помагат за промени в обществените настроения в подкрепа на приобщаването. Държавните структури следва да създават условия, позволяващи на НПО-тата да следят за изпълнението на ангажиментите на държавата и да се застъпват за лицата, изключени от образователната система. Тъй като НПО-тата също така запълват пропуските при предоставянето на услуги или като част от изпълнението на обществени поръчки, или по собствена инициатива, е необходимо държавните структури да насочват НПО-тата и да поддържат диалог с тях, за да могат тези услуги да водят до приобщаване, да отговарят на стандартите, да не се дублират помежду си или да не се съревновават за ограничени средства. Вместо това услугите следва да бъдат устойчиви и да са включени в националните стратегии, планове и политики.

5 **Осигурете сътрудничество между различните отдели, сектори и равнища в държавните структури: приобщаването в сферата на образованието е просто част от социалното приобщаване.**

В основата на работата на държавните структури, целяща приобщаване, е сътрудничеството. Министерствата, споделящи административна отговорност за приобщаващото образование, трябва да си сътрудничат при установяването на потребностите, обмена на информация и разработването на програми. Сътрудничеството между министерствата при разработването, прилагането и съгласуването на политики е разпространена практика в региона. Въпреки това е необходимо обменът на данни да се подобри, за да се насърчи ранната интервенция и да се смекчи въздействието на отрицателните изходни условия върху напредъка в училище и процеса на учене. За да се постигне приобщаване, е необходимо вертикално сътрудничество (между централната и местната власт). Съгласуваните действия за осигуряване на качество са жизненоважни за постигане на успешни практики за приобщаващо образование.

6 **Обменяйте експертен опит и ресурси: това е единственият начин за постигане на устойчив преход към приобщаване.**

В много отношения постигането на приобщаване представлява управленско предизвикателство. Поради унаследената практика на разделно предоставяне [на образователни услуги] човешките и материалните ресурси, отнасящи се към интеркултурна среда, са съсредоточени на няколко места и са неравномерно разпределени. Необходими са механизми и стимули за гъвкавото им пренасочване, за да може експертният опит на специалистите да бъде в подкрепа на прехода на общообразователните училища към приобщаващо образование. Необходими са също и промени в механизмите за финансиране. Специално, отделно финансиране, свързано с експертните решения на социалните или здравните служби, води до стратегическо поведение от страна на родителите, училищата и местните власти, които целят да получат достъп до

ресурси. Държавите следва да разпределят средствата на основата на установената необходимост на училищата и местните власти от подкрепящи услуги.

7

Прилагайте универсален дизайн: Направете така, че приобщаващите системи да позволяват на всеки учащ да реализира потенциала си.

В сферата на образованието простата, но много ефективна идея за универсален дизайн се свързва с проектирането на училищни сгради, достъпни за учащи с увреждания. Обхватът му е разширен, за да включва гъвкавата среда за обучение. Към момента огромният потенциал на технологиите за подкрепа на учащите с увреждания не е оползотворен напълно. Основната идея за гъвкавост с цел преодоляване на пречките при взаимодействието между учащите и системата се отнася не само до формата, но и до съдържанието. Всички учащи следва да учат по една и съща гъвкава, уместна и достъпна програма. Необходимо е да се преодолеят предизвикателствата, произтичащи от начина, по който учебниците отразяват равенството между половете и етническата принадлежност. Адаптираното оценяване следва да помага на учащите да покажат своя напредък и да осигурява повече възможности за тези със специални образователни потребности.

8

Подготвяйте, мотивирайте и давайте възможности на учителите и помощния персонал: целият персонал трябва да е готов да преподава на всички ученици.

Учителите се нуждаят от обучение по приобщаващо образование, но не като отделна тема, а като основна част от първоначалното и продължаващото им образование, за да се избегне задълбочаването на вкоренените представи, че някои ученици са с недостатъчни умения и са неспособни да учат. Компетентностите, свързани с приобщаващото образование, невинаги са задължителни за придобиването и удостоверяването на педагогическа правоспособност. Директорите следва да бъдат подготвени да представят какво представлява стремежът към приобщаване в училище и да приканват към изпълнението му. Често помощен персонал липсва и не се използва за оказване на подкрепа на учителите и учениците. Помощник-учителите не следва да поемат еднолична отговорност за учащите — практика, която може да доведе до сегрегация на учащите.

9

Събирайте данни относно приобщаващото образование и за целите му внимателно и с уважение: избягвайте ползването на водещи до стигматизация категории.

Съсредоточаването на усилията за събиране на данни върху идентифицираните групи помага за подобряване на видимостта на хората в неравностойно положение. Същата практика обаче може да приравни децата до етикети затваряйки един порочен кръг. Желанието за получаване на подробни или достоверни данни не следва да взема превес над усилията за ненакърняване на учащите. Не всички деца, изправени пред пречки във връзка с приобщаването си, са част от видима или призната група, докато други са част от повече от една. Информационните системи за управление на образователния процес следва да бъдат съобразени с представяното съдържание, процесите, резултатите и учебните постижения по отношение на всички учащи във връзка с множество цели, а не единствено за нуждите на разпределянето на ресурси. Необходимо е да се разгледа възможността за наблюдение на процеса на приобщаване на учащите като част от рамката за осигуряване на качество и отчетност. Методиката за наблюдение трябва да бъде приобщаваща.

10

Учете се от партньорите си: преходът към приобщаването не е лесен.

Приобщаването в сферата на образованието означава загърбване на дискриминацията. Нито темпото, нито конкретният път, свързани с този преход, могат да бъдат диктувани отвън. Всяко общество може да поеме по собствен път. Въпреки това може да се научи много от споделянето на опит на всички равнища чрез мрежите за учители и учебните общности или националните, регионални и световни платформи. Възможностите за диалог относно политиките следва да се използват с цел насочване на образователните системи към разбирането за многообразието като нещо ценно.

© ЮНЕСКО, 2021 г.

Първо издание

Публикувано през 2021 г. от

Организацията на обединените нации за образование, наука и култура

Мрежата на центровете за образователни политики и Европейската агенция за специални образователни потребности и приобщаващо образование

Превод Paspарту Multilingual Translation Services

Графичен дизайн Blossom

Графично оформление Blossom

Печатно оформление ЮНЕСКО

Снимка на корицата: UNICEF/UNI42671/

Roger LeMoyné

Съкратената версия на

Доклада относно Централна и Източна Европа, Кавказ

и Централна Азия от 2021 г., както и

всички свързани с доклада материали, могат да

бъдат свалени от следния адрес:

Bit.ly/Eurasia2021inclusion

Това издание е със свободен достъп по силата на

лиценза Attribution-ShareAlike 3.0 IGO

(CC-BY-SA3.0 IGO) (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

Като използват съдържанието на настоящото издание,

потребителите се задължават да спазват

условията за ползване на Хранилището за материали

със свободен достъп на ЮНЕСКО.

Лицензът се прилага единствено

към текстовото съдържание на изданието.

Преди ползването на всякакъв материал, за който не е

изрично упоменато, че принадлежи на ЮНЕСКО,

се изисква получаването на съгласие от адрес:

publication.copyright@unesco.org.